

ELS/LES NENS/ES I LES/ELS NENES/NS (AIXÍ, TAL COM SONA)

--Pau Joan Hernández--

Com probablement ja sabreu --i si no, us ho dic ara--, el tema que ACALI ha proposat per a l'exposició monogràfica del Saló del Llibre Infantil Juvenil d'enguany respon al curiós títol de *Tants a tants* i ens proposa la comparació entre parelles de personatges de la literatura infantil i juvenil de tots els temps que comparteixin una característica comuna (aventurer/aventurera, entremaliat/entremaliada, independent, etc.). La intenció és fer-nos adonar de dues veritats que qualsevol percep intuïtivament a la percepció, però que els anys de talibanisme del políticament correcte que ens està tocant viure gairebé han proscrit. A saber: que pertanyem a una espècie amb un marcat dimorfisme sexual --com, de fet, tots els primats-- i que això no fa que existeixin ni hagin existit valors o qualitats intrínsecament virils o femenins.

Com a complement a aquesta exposició monogràfica, va sorgir la idea de preguntar als autors i il·lustradors com veien la qüestió, i em va ser encomanat fer-los arribar algun tipus de qüestionari que els convidés a definir el paper del masculí i el femení en la seva obra.

El qüestionari, certament breu, estava integrat per dues preguntes aparentment inofensives.

- a) En què es diferencien els teus personatges masculins i femenins?
- b) Caracteritzes d'una manera especial els personatges masculins i els femenins?

Aparentment, aquestes preguntes són una bestiesa. Però com moltes bestieses, poden obligar a una reflexió molt aprofundida i fins i tot a una relectura de la pròpia obra. La segona pregunta, de fet, me la va formular fa temps un lector i, en respondre jo amb una rotunda negativa i un missatge d'igualtat, va contraatacar amb tot un reguitzell de fragments dels meus llibres que demostraven, entre altres moltes coses que jo mateix no sospitava, que, en les descripcions, només valorava la bellesa dels personatges femenins (un punt que jo, justament, havia negat).

Les respostes han plogut. Els companys i companyes de la paraula i la imatge han demostrat unes enormes ganes de col·laborar amb el Saló i han fet arribar respostes de tota mena. Fins i tot aquells i aquelles que han trobat que les preguntes eren una poca-soltada o que, senzillament, mai no s'havien plantejat el tema, han tingut la delicadesa d'escriure per fer-nos saber els seus motius, per fer-nos arribar els seus arguments. Hi ha hagut qui ha resolt la qüestió amb un parell de frases demolidores, com Dante Bertini; hi ha hagut qui s'ha vist obligat, com era la nostra intenció, a analitzar amb ulls nous la seva pròpia obra, com ha estat el cas de Joaquim Carbó; i hi ha hagut qui ens ha acusat amicalment, com en Miquel Rayó, de tirar-lo de cap a un mar de dubte metòdic.

En qualsevol cas, i sense cap intenció de treure conclusions de res, aquí teniu una petita mostra de les respostes que hem rebut:

Per la banda dels escriptors, Pep Coll posa de manifest, d'entrada, la dificultat que suposa per a un autor donar resposta a aquestes preguntes sobre la

seva pròpia obra, i fa, tot seguit, una crida al realisme estricte: *Els personatges són com fotografies, com retrats, (retocats, manipulats, colorejats... el que és vulgui), però, han de donar la sensació de viure fora del llibre. Per tant, els personatges reproduïxen les peculiaritats de fora del llibre. En segon lloc, cada personatge és fruit d'una determinada època històrica. En la nostra cultura occidental, com més reculem en la història, més marcades ens vénen les funcions dels homes respecte a les de les dones (...).* Jaume Cela comparteix, a grans trets, aquesta opinió. Francesc Xavier Hernández Ventosa es mostra encara més explícit: *(...) m'esforço per reproduir-hi els rols socials contemporanis. Així doncs he donat vida a mares que són mestresses de casa i a pares que treballen a l'oficina, a àvies que fan mitja i avis que són un pou de saviesa. També, a mares que tenen una professió tan lliberal com la dels seus marits o, finalment, a marits de suburbi que estan a l'atur i mullers que han de treballar fent feines per les cases.*

També en aquest sentit es mou Elena O'Callaghan, tot i que es mostra més flexible a l'hora d'introduir millores en la realitat: *La majoria de les vegades, i especialment quan dotes un personatge de més relleu psicològic, sí que aquest és un aspecte que t'has de plantejar. Aleshores normalment opto, per exemple, per repartir les tasques casolanes i la responsabilitat familiar entre home i dona (... Així mateix, en parlar de l'àmbit laboral, acostumo a col·locar personatges femenins en llocs de responsabilitat professional. De totes formes, procuro que aquests temes estiguin immersos en el fil argumental de manera natural, sense forçar situacions, perquè una de les coses que més em molesta en literatura és que em diguin què he de posar i què no, què és políticament correcte i què no, segons el dítxós currículum escolar.* També Maria Dolors Alibés vol millorar la realitat sense passar-se: *Des del primer llibre, 1979, faig fer el dinar als pares mentre les mares fan anar el tornavís o simplement reposen. Manar, allò que se'n diu manar, no he fet manar mai a ningú, suposo que complaent el meu propi desig. Sóc de les que espero que tenir papers assignats i fixes dintre el clos casolà, poc a poc vagi passant a la història (...).* Per aquesta banda es mou també Mercè Canela: *Intento fugir dels tòpics, però sense caure en l'extrem oposat, sense crear un món al revés (...). No és pas fàcil, ja que els tòpics solen sortir d'una manera automàtica, gairebé inconscient.*

És clar que, a còpia de voler introduir retocs en la realitat, ens hi podem donar de nassos. És el que explica Dolors Garcia Cornellà: *Explicaré una anècdota (o curiositat, o digues-li com vulguis) que m'ha passat varies vegades quan he anat als instituts a parlar d'algun llibre meu que els alumnes havien llegit. Sobretot les noies em critiquen que els meus personatges masculins són massa sensibles, massa romàntics, massa reflexius, massa "tous". I que, de nois així, en la vida real, se'n troben ben pocs.*

Entre els autors que s'esforcen per respondre tot fent una anàlisi exhaustiva de la seva obra --com fan Miquel Rayó i Josep-Francesc Delgado--, és especialment interessant veure com Joaquim Carbó ens mostra, alhora que es demostra a si mateix, que la incorporació de la dona a la seva narrativa ha anat seguint el ritme del temps en què cada llibre va ser escrit: *En aquest meu primer llibre [La casa sota la sorra, 1966] no hi apareixen dones. En aquell moment ja vaig ser conscient que, si en feia sortir i vivien a la ciutat del senyor Ti, en contacte amb aquells nazis que en feien de totes, els hauria d'atribuir el paper d'escarràs que, a hores perdudes, esdevenien el "repòs del guerrer", i no hi estava d'acord per qüestions de respecte. (...) En el meu segon llibre, La colla dels deu, tampoc no n'hi ha, de noies. I això m'ho han retret al llarg dels anys algunes lectores. La feina és meva perquè entenguin que en aquells temps (1969), els nens i les nenes no*

anaven a escola plegats per ordre governativa: la coeducació estava prohibida. És una aventura de deu companys d'una classe, un text realista que, evidentment, no podia inventar un model escolar inexistent entre nosaltres. A l tu, què hi fas aquí? (1970), que és una història de problemes de veïnatge, les nenes que hi surten pensen i actuen en igualtat de condicions amb els nens. El protagonista, en Joan, que ve a ciutat des d'un poble de muntanya, i que posa pau gràcies al seu sentit comú, troba en la Lali la millor aliada que farà que tots plegats toquin de peus a terra. A partir d'aquí, a la major part de les novel·les hi surten persones dels dos sexes en un pla evident d'igualtat, tot i que elles acostumen a ser molt més despertes i tenen les coses més clares. (...) És evident que, per coneixement de causa, en els meus treballs hi ha predomini de protagonistes masculins perquè em són més fàcils de descriure, els conec millor. en moltes ocasions, tant en novel·les com en contes, l'argument no permet penetrar en l'interior de cada família perquè es tracta només d'un cop de flaix, una situació, una instantània. I he de dir que, de la mateixa manera que en una família jove intento mostrar un model d'acord amb el temps que vivim, tampoc no tinc cap inconvenient a presentar-ne de tradicionals quan la història és realista i vol retratar gent de la meua o d'anteriors famílies d'avui.

Entre tantes crides a la igualtat més o menys realista, trobem també algunes veus que ens parlen de discriminacions de diferents menes. D'una banda, Olga Xirinacs defensa que: (...) *la dona té molta més capacitat de concentració i de treball, prou demostrada, a més, en la vida diària. Aquesta és la diferència entre homes i dones, i procuro que es reflecteixi en les meves obres, tant d'infants com d'adults.* De l'altra, Elisabet Abeyà defensa la diferència des d'un altre punt de vista: *Crec que els meus personatges masculins i femenins són diferents, però no ho faig a posta, em surten així. (...) La veritat és que m'agradaria que em sortissin igual, però a les portes del segle XXI, si les dones no som decidides encara se'ns mengen. (I si en som, moltes de vegades també).* Plantejament molt semblant al que fa la meua pròpia resposta: *la societat on vivim està feta per i per als homes. Per a la dona, l'única manera d'obrir-se pas és demostrar que és dura, valenta, i no es deixa acoquinar. Això fa que la majoria de les noies de les meves novel·les siguin fortes, agressives, menyspreïn tot tipus de feblesa (...). Només quan han demostrat que no es deixen trepitjar, es permeten el luxe de ser dolces.*

Pel que fa als il·lustradors, la doble pregunta obre per a ells i elles una problemàtica diferent: la dels estereotips d'imatge. Una problemàtica que resumeix de manera claríssima Dante Bertini: *Hubo un tiempo en que esta cuestión se solucionaba con una falda o un pantalón, con un largo diferente de cabello, con el color rosa o el celeste. ¡Cantemos un himno a la alegría! Podemos estar contentos de que hoy las cosas no sean tan superficiales, obligándonos a d-escribir lo que está más allá de las apariencias.*

Més enllà de la imatge, imma Pla reivindica decididament el paper de la il·lustració com a interpretació d'un text: *Seria positiu fer un esforç per part de tots de començar a ampliar la visió d'una mateixa realitat. I sobretot en el camp de l'estereotip que tenim al cap del que s'anomena "masculí" o "femení". El conte "il·lustrat" precisament és el que pot aportar una interpretació nova i personal d'una història.*

Tàssies passa revista a alguns dels problemes de la il·lustració amb relació al fet que aquesta, de vegades, es veu obligada a acostar-se al tòpic: *Un dibuix és una cosa òbvia que no permet el joc d'ambigüitats ni la definició progressiva de les paraules. Els il·lustradors sovint hem de recórrer a tòpics visuals de representació dels gèneres més o menys evidents, com les indumentàries o els pentinats. Una*

argumentació semblant fa mercè Arànega, que s'afanya, però, a aclarir: Les diferències poden ser moltes o molt poques, depenent del tema, de l'època, de l'ambient, etcètera, però sempre les diferències seran físiques, i no d'accions o actituds.

Però potser la resposta més contundent és la que ens fa arribar gràficament Núria Riba. La seva carta es tanca amb un fotomuntatge realitzat a partir de la superposició de sis fotografies d'homes i sis de dones. L'inquietant androgin sense suc ni bruc que ens guaita inexpressivament des de la imatge és la més pura imatge de la reivindicació de la diferència. Està clar, si més no, que ni els escriptors ni els il·lustradors no volem oferir aquesta imatge del nostre públic ni al nostre públic, diguin el que diguin els comissaris del *politically correct*.